

ROGER MOORHOUSE

ZIJN

Adolf Hitler
gevangen in
Landsberg,
1924

STRIJD

Roger Moorhouse

ZIJN STRIJD

Adolf Hitler gevangen
in Landsberg, 1924

Uitgeverij Omniboek

Hoffmann, phot.

ADOLF HITLER.
FÜHRER d. N.S.D.A.P.

18.10.1933

In de namiddag van 1 april 1924 zat Adolf Hitler in zijn cel van de gevangenis in Landsberg in West-Beieren. Hij deed een aktetas open, haalde er een nieuwe blocnote uit en wachtte even alvorens in de rechterbovenhoek van de eerste bladzij te schrijven: 'Motto: Als een wereld aan zijn eind komt, kunnen hele delen van de aarde op hun kop worden gezet, maar niet het geloof in een rechtvaardige zaak.' Daaronder vervolgde hij: 'Het proces van algemene kleinzieligheid en persoonlijke wrok is voorbij. Vandaag begint: "Mijn strijd".'¹

Je zou wellicht denken dat Hitler een gebroken man was. De vorige herfst hadden hij en zijn aanhangers een putschpoging gedaan, een gewelddadige machtsgreep in de straten van de Beierse hoofdstad München. Hitler had een politieke bijeenkomst in een van de bierhallen van de stad naar zich toe getrokken door met een pistool in het plafond te schieten en te verklaren: 'De nationale revolutie is begonnen!' Wat volgde was een ongemakkelijke, af en toe lachwekkende staatsgreep, waarin Hitler had geprobeerd de Beierse heersende klassen voor zijn zaak te winnen, en ten slotte – in wanhoop – voor een krachtsvertoon had gekozen, in navolging van Mussolini's 'Mars op Rome' een jaar daarvoor. Hitler trok met het zootje ongerogeld dat hem volgde het centrum van München in en

◀ Adolf Hitler in 1923.

werd ten slotte naast de elegante Feldherrenhalle door een ge-weersalvo van de Beierse politie tot staan gebracht.

Zestien aanhangers van Hitler werden die dag gedood, anderen raakten gewond, werden gearresteerd of sloegen op de vlucht. Hermann Göring kreeg een schot in zijn lies en de behandeling daarvan zou uitlopen op zijn levenslange verslaving aan morfine. Hitlers lijfwacht, Ulrich Graf, werd getroffen door talloze kogels en raakte zwaar gewond. Een ander voor-aanstaand slachtoffer was Erwin von Scheubner-Richter, Hitlers belangrijkste adviseur, die in de borst werd geschoten en stierf terwijl hij arm in arm met zijn leider liep. Hitler, wiens arm in de daaropvolgende chaos ontwricht raakte, vluchtte naar het platteland van Beieren, waar hij twee dagen later door

Vier dagen voor de Mars op Rome op 28 oktober 1922 verklaarde Mussolini op een partijcongres in Napels tegenover zijn aanhan-gers: 'Of ze geven ons de regering, of we gaan naar Rome en ne-men de regering.'

Hermann Göring in SA-outfit in 1923, vlak voor de putsch.

de politie werd opgehaald. Nazipropagandisten zouden later beweren dat Hitler bij zijn gevangenneming fel tegenstribbelde, maar hoewel hij had gezworen zijn laatste kogel voor zichzelf te bewaren als zijn putschpoging mislukte, gaf hij zich als een mak schaap over: met zijn pyjama aan wachtte hij in een sombere stilte op de agenten die hem kwamen arresteren.²

Hoewel hij aan de dood was ontkomen, had Hitler niettemin een zware terugslag gehad. Zijn 'nationale revolutie'

Anton Drexler richtte in 1919 de arbeiderspartij DAP op, de voorganger van de NSDAP.

Het beeld van Stefan Zweig op de Kapuzinerberg in Salzburg, waar hij woonde. Het beeld is gemaakt door Josef Zenzmaier.

was de kop ingedrukt en zijn politieke invloed, die buiten het rechtse milieu van München nooit erg groot was geweest, was gekelderd. Zelfs de grootheden van zijn eigen partij – zoals de oprichter ervan, de spoorwegarbeider Anton Drexler – probeerden zich snel van zijn doldrieste, revolutionaire ambities te distantiëren.³

Buiten de partij dacht men dat Hitler weer in de obscuriteit was verdwenen waaruit hij onlangs was opgedoken. Velen gingen in de verleden tijd over hem spreken. *The Times* in Londen deed hem ten onrechte af als een ‘huisschilder en demagoog’,⁴ terwijl de New Yorkse naamgenoot van de krant zijn politieke necrologie afdruckte en verkondigde dat hij ‘geëlimineerd’ was.⁵

De romanschrijver Stefan Zweig concludeerde dat zijn me-de-Oostenrijker ‘in de vergetelheid’ was geraakt. ‘Niemand zag hem meer als een mogelijke machtsfactor,’ aldus Zweig.⁶

Een obscuur bestaan leek inderdaad te lonken. Ondanks het vergoten bloed en de verloren gegane levens – niet in de laatste plaats die van de vier gedode Beierse politiemensen – was Hitlers putsch een haast komische onderneming geweest, die nooit echt de status quo had bedreigd. Hij had nooit de steun van het leger en had nooit echt uitzicht op het verwerven van aanzienlijke steun onder het volk. Zijn optreden stak eigenlijk vrij ongunstig af tegen een eerdere rechtse putschpoging, die in 1920 door de journalist Wolfgang Kapp was gedaan, en die in ieder geval tijdelijk Berlijn had weten te ‘veroveren’ en grote delen van het Duitse leger onder zijn actieve aanhangers had

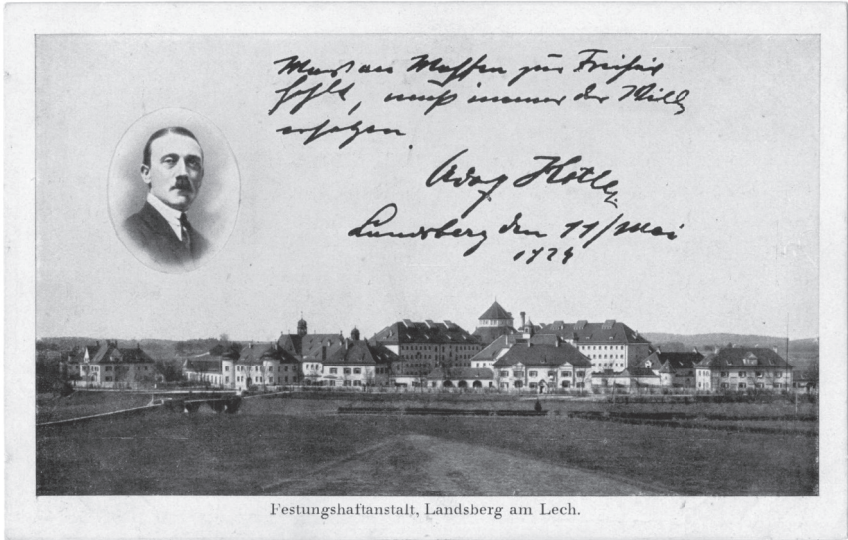

De Duitse regering werd door een staatsgreep in maart 1920 verdreven, maar riep het Duitse volk op te staken. De Duitsers gaven massaal gehoor, zoals hier in Keulen. De coupleggers Kapp en Von Lüttwitz, niet in staat het land onder controle te krijgen, vluchtten naar Zweden.

geteld. Na het mislukken van zijn putsch was Kapp aanvankelijk naar Zweden gevlucht. Na terugkeer in Duitsland was hij vergeeten en is hij grotendeels anoniem aan kanker gestorven.

Hitler nu had veel om over na te denken. Naar Landsberg gestuurd om zijn proces af te wachten raakte hij in een diepe depressie. De gevangenispsycholoog, Alois Maria Ott, was een van de eersten om de nieuw-aangekomene te beoordelen, en hij was niet erg onder de indruk van wat hij zag. 'De eerste indruk,' zo herinnerde hij zich, was 'nogal teleurstellend', een 'boosijkende, stugge burgerman (...) een doorsnee type, met zwart haar opzichtig over zijn voorhoofd gekamd en die overbekende kortgeknipte snor'. In psychologisch opzicht was Hitler opmerkelijker. Volgens Ott was hij 'geneigd tot hysterie' en was hij 'een ziekelijke psychopaat (...) met een neiging tot magisch-mystiek denken'. Concreter wellicht vertoonde de gevangene suïcidale neigingen. In de overtuiging dat hij geëxecuteerd zou worden, ging Hitler tegen de psycholoog tekeer, waarbij er 'geel-witte speekselspatjes' op zijn lippen verschenen en hij zei: 'Als ik een revolver had, zou ik die gebruiken!'⁷ Het is mogelijk geen verrassing dat hij de drie maanden van zijn eerste periode in Landsberg, toen hij in voorarrest zat, onder voortdurend medisch toezicht op de ziekenafdeling van de gevangenis doorbracht.⁸

Hitlers fysieke gesteldheid maakte zijn hysterische stemming er niet beter op. Behalve zijn ontwrichte schouder kwam de gevangenisdokter tot de twijfelachtige conclusie dat hij ook een gebroken opperarmbeen had opgelopen, wat, naar verluidt, 'erg pijnlijk' was en waarschijnlijk op een 'permanente gedeeltelijke stijfheid' zou uitlopen.⁹ Hitler weigerde ook voedsel en verkondigde tegen iedereen die het horen wilde dat hij in hongerstaking was gegaan. De gevangenisautoriteiten troffen al voorbereidingen om de gevangene dwangvoeding toe te die-

Ansichtkaart met Hitler in Landsberg plus tekst.

nen, maar Hitler bond in, zij het niet voordat enkele bezoekers, onder wie Helene Bechstein, hadden opgemerkt dat hij er afgetobd en uitgemergeld uitzag. Anton Drexler meldde dat Hitler in ‘opperste wanhoop’ verkeerde, en verder – nogal leugenachtig – dat hij ‘als een zoutpilaar voor het getraliede raam van zijn cel zat’.¹⁰

Natuurlijk probeerden veel van Hitlers volgelingen de eer voor zich op te eisen dat ze hem zijn hongerstaking hadden laten afbreken. Volgens zijn vriend en aanhanger Putzi Hanfstaengl, in wiens huis Hitler na de putschpoging was gearresteerd, had een briefje van zijn vrouw Helene Hitler uit zijn apathie gehaald. Ze had hem niet voor zelfmoord behoed, zo schreef ze, om hem zich nu te laten doodhongereren. Dit, vervolgde ze, was precies waar zijn vijanden op hoopten.¹¹ Drexler praatte ook op hem in en zei tegen Hitler dat hij ‘het recht niet

Helene Bechstein, hier op een foto uit 1931 in Bayreuth, doneerde grote sommen geld aan Hitlers partij. Daarnaast leerde ze hem de etiquette en introduceerde Hitler in de hoogste kringen.

had' hun zaak op te geven en dat ze 'allemaal nog liever sterven dan zonder hem door te gaan'. Na bijna twee uur op hem inpraten, memoreerde hij, bond Hitler in.¹² Zelfs de psycholoog Ott beweerde later Hitler te hebben gered door hem aan te raden 'zijn weg terug naar Gods oude orde in te slaan'.

Behalve eten weigeren weigerde Hitler ook om met de autoriteiten samen te werken; eerst eiste hij dat hij werd ondervraagd – waarschijnlijk toen dit niet meteen gebeurde –, vervolgens hield hij zijn mond stijf dicht toen de ondervragers

Foto van Hitler voor de putsch in 1923.

eindelijk kwamen, en weigerde hij überhaupt te praten. Een aantal aanklagers uit München probeerde hem aan de praat te krijgen, maar zonder succes, totdat dr. Hans Ehard zijn geluk beproefde. Gezeten in de bezoekerskamer in Landsberg, com-

pleet met een stenograaf en talloze dossiers, had Ehard aanvankelijk niet meer succes dan zijn collega's en noteerde hij dat Hitler de indruk gaf 'zo kwaad te zijn (...) dat hij me ging opeten'. Hitler zat stil, wezenloos voor zich uit te staren, en zei dat hij niet wilde praten uit angst zijn politieke carrière in gevaar te brengen. Na ongeveer een uur en de wanhoop nabij liet Ehard zijn stenograaf vertrekken, benaderde Hitler als een soort bewonderaar en stelde voor dat ze onder vier ogen met elkaar zouden praten. Tot zijn verrassing werd de stilte doorbroken en begon Hitler te praten, waarbij zijn stem weldra aanzwol tot een stroom van scheldwoorden en zelfrechtvaardiging. Stomverbaasd ging Ehard terug naar München om zijn doorbraak te melden en zijn meerderen te waarschuwen dat Hitler 'onblusbaar' was.¹³

Toen Hitler voor het eerst Landsberg verliet, was dat om zijn proces bij te wonen, dat op 26 februari 1924 begon in het voormalige gebouw van de infanterieschool in de Blütenburgstrasse in het centrum van München. Volgens zijn fotograaf Heinrich Hoffmann was er flink wat beveiliging, omdat de autoriteiten kennelijk bang waren dat de nog vrij rondlopende aanhangers van Hitler een bevrijdingspoging zouden doen: '*chevaux-de-frise* en prikkeldraad versperden alle toegangswegen,' schreef hij, 'en een groot aantal politiemensen in groen en blauw uniform controleerde nauwgezet de toegangsbewijzen'.¹⁴ Niettemin wist Hoffmann op die openingsdag van het proces een foto te maken van zijn baas toen die en zijn acht medeverdachten stijfjes op de trap van de geïmproviseerde rechtszaal poseerden. Wat opviel was dat slechts twee van hen – onder wie Hitler – geen militair uniform aanhadden, de anderen stonden er trots bij met hun glimmende medailles en officierszwaard op de heup. De boodschap was duidelijk: dit waren geen geïntimideerde gevangenen, dit waren soldaten voor een zaak.

De radicalisering van Adolf Hitler

Toen Hitler na zijn mislukte staatsgreep, de *Bierkellerputsch* op 8 en 9 november 1923, in de Landsberg-gevangenis terecht kwam, werd verwacht dat hij weer in de obscuriteit zou verdwijnen. Niets bleek minder waar. Tijdens zijn rechtszaak werd het de terneergeslagen Hitler duidelijk dat hij de publiciteit kon gebruiken om aanhang te verwerven, wat resulteerde in een nieuwe vastberadenheid. In het jaar dat Hitler in Landsberg doorbracht, werkte hij het nazigedachtegoed verder uit. Hij ontving vrienden en bewonderaars, behield de controle over zijn partijgenoten en dicteerde zijn manifest *Mein Kampf* (*Mijn strijd*) aan vertrouweling Rudolf Hess. Hitlers gevangenschap bleek de opmaat tot een van de grootste verschrikkingen uit de geschiedenis.

Met *Zijn strijd* schreef Moorhouse een toegankelijk boek over deze vormende periode in Hitlers leven. Het boek is rijkelijk voorzien van beeldmateriaal.

Uitgeverij Omniboek

NUR 686

www.omniboek.nl